ROMAN JELIĆ

NEUSPJELI POKUŠAJI OSNIVANJA MEDICINSKE ŠKOLE U DALMACIJI KONCEM XVIII. I POČETKOM XIX. STOLJEĆA

I.

Dalmacija ima dugu medicinsku tradiciju. Na osnovu analognih pojava u ostalim rimskim kolonijama, može se pretpostaviti da je još u doba rimske vladavine u Zadru bilo liječnika u javnoj službi.[1]

Nakon propasti Zapadnog Rimskog Carstva priznavala je Dalmacija suverenitet Bizanta, pa su i medicinski utjecaji dolazili s tih strana. U Zadru je pod njegovim uplivom 559. godine osnovan prvi srednjovjekovni hospital na našem tlu.[2]

Kad je u srednjem vijeku pod djelovanjem kršćanstva nastala tzv. samostanska medicina, kojoj su nosioci bili benediktinci iz Monte Cassina u Italiji, razvila se ona i u Dalmaciji, gdje je benediktince 852. god. doveo knez Trpimir i sagradio im samostan. Nakon toga otvoreno je više samostana toga reda, u čijim se vrtovima gojilo ljekovito bilje, a imali su i sobe za bolesnike i skriptorije u kojima su se prepisivala i medicinska djela.[3]

Od XIII. stoljeća uzimaju dalmatinski gradovi u službu liječnike koji su gotovo svi školovani na medicinskim fakultetima u Italiji, gdje ih je tada bilo osnovano nekoliko, najprije u Bolonji, zatim u

[1] M. D. Grmek, Zdravstvene prilike i medicina u antiknom Zadru. Zadarska revija, 1/2, Zadar, 1952, str. 54—55; Isti, Pregled povijesti zdravstvenih prilika u Zadru. Liječnički vjesnik, 4—5, Zagreb 1950, str. 178—184.

[2] C. F. Bianchi, Zara cristiana, I .vol, Zadar, 1877, str. 522.

[3] Dne 9. III 1646. vjenčava se Fabre Giacomina iz Bolonje koja leži bolesna u samostanu sv. Krševan u Zadru, Matice vjenčanih župne crkve sv. Stošije, knj. V, pod navedenim datumom, u Župnom uredu u Zadru. Gutliemo da Varignana, ilječnik kneza Mladena Šubića, piše mu posvetu svog djela »Secreta sublimia ad varios curandos morbos« u samostanu sv. Krševana u Zadru. — Benediktinac fra Mandicije, liječnik predaje dne 13. IX 1283. zadarskom plemiću Domaldu Zadulinu u pohranu 30 libara, T. Smičiklas, Codex diplom. sv. VI, str. 443, dok. 375; A. Grmek, Razvoj medicine u Hrvatskoj do XII stoljeća, u knjizi Iz hrvatske medicinske prošlosti, Zagreb, 1954, str. 53, 62.

Padovi (1222), ako ne uzmemo u obzir Salerno, gdje je takva škola bila osnovana koncem XI. stoljeća.[4]

Venecija se nije mnogo brinula za napredak Dalmacije u nikakvu pa ni u medicinskom pogledu. Za četiristoljetne njezine kolonijalne vladavine u Dalmaciji (1409—1797) nije otvorena nijedna bolnica osim vojnih. Nahodišta su zanemarena, tako da su u njima djeca od reda umirala u prvim danima života.[5] Brojni srednjovjekovni hospitali u gradovima Dalmacije, osnovani od pojedinih imućnih građana, samostana i crkava, bili su više domovi za stare, siromašne i nemoćne nego bolnice u pravom smislu.[6] Mlečani su posvećivali pažnju zaraznim bolestima, u prvom redu kugi, za koju su u Dalmaciji osnivani izolacijski lazareti, većinom prilozima građana. Kad je 1797. Venecija konačno napustila Dalmaciju, bila je ona jedna od najzaostalijih krajeva.[7]

Studij medicine na medicinskim fakultetima talijanskih gradova trajao je više godina. Liječnici fizici svršavali su tzv. artistički fakultet koji se sastojao od 1—2 godine filozofije nakon čega su slijedile 4 godine studija medicine.[8] Osiromašena Dalmacija nemarnom mletačkom upravom nije imala mnogo imućnih ljudi koji su mogli svojim sinovima priuštiti takvo skupo obrazovanje. Stoga je bila prisiljena na »uvoz« tih stručnjaka, tim više što je u gradovima pod mletačkom upravom bilo pravilo da gradski fizici budu stranci. Da stvar bude gora, Venecija je dozvoljavala liječnički rad u svojoj državi samo onima koji su diplomirali na njezinu sveučilištu u Padovi. Slično je bilo i s kirurzima.[9]

Od malog broja domaćih sinova koji su svršili redovito školovanje u Padovi dobar dio je ostajao u Italiji, gdje su neki postali i profesori. Tu su prilike za rad bile mnogo bolje nego u Dalmaciji, a i sam je život bio puno ugodniji. Iako je i u Dalmaciji u toku stoljeća bilo nekoliko poznatih liječnika, ipak se može kazati da sposobni strani liječnici nisu rado dolazili u zaostalu Dalmaciju. Da tomu doskoči i poveća broj liječnika, Venecija je donijela odluku da Dalmatinci mogu u Padovi doktorirati i bez redovitog studija. Za dobivanje doktorske diplome dovoljna je za Dalmatince bila potvrda dvojice priznatih liječnika o sposobnosti kandidata za ispit. Ista je povlastica vrijedila i za pravnike iz Dalmacije. Ali su ovi nazovi liječnici od-

[4] Smičiklas, Cod. dipl. IV, str. 505; M. D. Zjačić, Spisi zadarskih bilježnika Hnrika i Creste Tarallo (1279—1308), Zadar, 1959, str. 75, dok. 40; M. D. Grmek, Razvoj medicine u Hrvatskoj, n. d. str. 63.

[5] R. Jelić, Zadarsko nahodište. Radovi Instituta JAZU u Zadru, knj. X, Zadar, 1963, str. 229—324.

[6] Isti, Kratak pregled zdravstveno-medicinske prošlosti Zadra. Medica jadertina, I/1, Zadar, 1969, str. 9—11.

[7] P. Pisani, La Dalmatie de 1797 à 1815, Paris, 1893, str. 8—12.

[8] M. D. Grmek, Hrvati i sveučilište u Padovi. Ljetopis JAZU, knj. 62, Zagreb, 1957, str. 334—374.

[9] M. D. Grmek, O stručnoj naobrazbi liječnika u Hrvatskoj do početka XVIII stoljeća. Liječnički vjesnik, 90/12, Zagreb 1968, str. 1221—1238.

nosno pravnici smjeli obavljati svoje zvanje samo na području Dalmacije.[10] To je izričito pisalo u njihovim diplomama. Tom ponižavajućom povlasticom mletačke vlade služio se velik broj Dalmatinaca.[11] Sigurno je da takvi liječnici, proizvedeni na brzu ruku, nisu imali dovoljno općeg stručnog znanja, kao njihovi kolege koji su svršavali redovito školovanje. Rezultat toga bio je slab kvalitet liječnika u Dalmaciji.

Godine 1793. u mletačkoj Dalmaciji bilo je 57 liječnika, odnosno kirurga. Od toga broja domaćih je bilo 37, a stranih 20. U ugovornom radnom odnosu od navedenih je bilo 19 (10 domaćih i 9 stranaca), a 38 su bili privatni liječnici, odnosno kirurzi (27 domaćih i 11 stranih).[12] Mletačka Dalmacija je 1796. brojila 256,000 stanovnika, bez Dubrovačke Republike, koja je imala 35.000, i bez Mletačke Albanije (današnjeg Crnogorskog primorja) sa 30.000 stanovnika.[13]

Ovakvo stanje zdravstvenih radnika u Dalmaciji otvaralo je vrata šarlatanstvu, što se vidi iz pisma korčulanskog liječnika Prospera Lodija upućena 1763. knezu Korčule, u kojem iznosi da ima mnogo tzv. liječnika bez škole, bez dozvole i bez iskustva, koji besramno obavljaju poslove liječnika, kirurga i ljekarnika i za taj rad traže plaću.[14]

II.

Prilike su koncem XVIII. stoljeća bile zrele da se nešto radikalnije poduzete za poboljšanje zdravstvene službe u Dalmaciji. Inicijativu za to dao je liječnik dr Jakov Mirković.

Mirkovići su poznata stara plemićka obitelj iz Paga. U XVI. stoljeću preselio se iz Paga u Hvar Žarko Mirković, sin Nikole, i tamo osnovao obitelj čiji su potomci po njemu nosili prezime Mirković-Žarković. Žarkov otac Nikola umro je u Pagu 6. studenoga 1535. U Pag je iz Hvara 1714. dolazio Antun Gabrijel Mirković i njegov rođak redovnik fra Toma da u paškoj kancelariji provjere svoje porijeklo. I spomenuti dr Jakov nosi prezime Mirković-Žarković. Tako mu piše i u doktorskoj diplomi. Njegov se otac zvao Ante, a djed Jure. Jakov

[10] Grmek, Hrvati i sveučilište u Padovi, n. d., str. 345—346. Grmek piše da su Mlečani uveli beneficij da »prekomorci« mogu polagati liječničke ispite u Padovi bez pohađanja fakulteta 1681. — S. Obad, Visoko školstvo u Zadru tijekom devetnaestog stoljeća. Radovi filozofskog fakulteta u Zadru, sv. XIV—XV, Zadar 1976, str. 401. Obad piše da je povlastica za Dalmatince uvedena 1680. — La voce dalmatica, god. I, br. 12 od 18. VIII 1860, str. 101—102 i br. 15 od 8. IX 1860, str. 125—126.

[11] Historijski arhiv Zadar (HAZd), Spisi francuske vladavine, Intendenca za Dalmaciju, 1813, svezak II svežnjić 346 i Spisi franc. vladavine, gen. prov. Dandolo, 1807, tit. IV, rub. 7 »Arti e mestieri«. Ovdje se nalaze ovjerovljeni prijepisi diploma svih tadašnjih liječnika Dalmacije.

[12] HAZd, Spisi dvorskog komesara P. Goëša, sv. I/1, str. 214.

[13] Pisani, La Dalmatie, n. d., str. 1.

[14] HAZd, Spisi Korčule, sv. 694, str. 229 od 2. VIII 1763.

se oženio 1786. Anzulom Balbi Antinom. Njihova se djeca ne spominju, vjerojatno ih nije ni bilo. Dr Jakov je imao tri sestre i to Katu, Lukreciju i Liviju.[15] Izgleda da nije imao brata. Dr Jakov je svršio redoviti medicinski fakultet u Padovi, gdje je doktorirao »summa cum laude« 11. srpnja 1769.[16] Rođen je u Visu vjerojatno 1748, odakle je kao dječak s roditeljima preselio u Hvar. Nakon diplomiranja se kraće vrijeme stručno usavršavao u Veneciji, a 1. siječnja 1771. imenovan liječnikom fizikom Hvara (1770. po mletačkom računanju vremena). Godine 1785. postao je liječnik vojne bolnice u Splitu. Na tom je mjestu ostao do svibnja 1798, kad je na molbu predstavnika trogirske komune najprije privremeno — zbog izbijanja neke zarazne bolesti na teritoriju Trogira — a zatim stalno, dozvolom austrijskih vlasti, premješten za glavnog liječnika u Trogir. Godine 1798. Splićani su molili nadležne vlasti da im vrate Mirkovića u Split za gradskog liječnika, jer je on i prije kao vojni liječnik pružao pomoć i građanima. Tada su Splićani bili ostali bez liječnika, jer je umro dr Antoni.[17] Ali Mirković je ostao u Trogiru do kraja života i tu umro 9. kolovoza 1824. god. u dobi od 76. godina. Bio je vrlo cijenjen liječnik. Kad su 1813. god. svi liječnici Dalmacije morali podastrijeti generalnom intendatu svoje diplome, Mirković je dobio vrlo laskavu ocjenu »capacissimo ed uno fra i primi per dottrina e per pratica« (vrlo sposoban, jedan od prvih po znanju i praksi).[18] Od 1806. do 1809. bio je profesor medicinske škole na Kolegiju sv. Lazara u Trogiru. Objavio je radnju o kamenom ugljenu na sinjskom teritoriju pod naslovom, »Carboni fossili del territorio di Sign«,[19] koja nema veze s medicinom.

[15] Marcolauro Ruich, Blasone genealogico di tutte le famiglie nobili della città di Pago con molte de' cittadini, che con esse s' apparentarono o dalle medesime ebbero origne, anno 1794, str. 40—41, rukopis u HAZd. Ostavši udovac oženio se po drugi put s Ivanom Combi.

[16] HAZd, Spisi Intendance za Dalmaciju 1813, cit. u bilj. 11). Tu se nalazi prijepis doktorske diplome dra Jakova Mirković-Žarkovića, ovjeroljen u Trogiru dne 8. I 18813. od bilježnika Mate Grazija.

[17] HAZd, Spisi dalmatinske vlade za 1798, protokol, br. 3322 od 7. IX 1798.

[18] Grmek, Medicinski tečajevi u Trogiru i Šibeniku za vrijeme francuske vladavine. Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku, godina VIII—IX, str. 379—394, Dubrovnik 1960—1961. Grmek donosi nekrolog dru Mirkoviću iz »Nuovo osservatore veneziano«, br. 110 od 11. IX 1824. M. D. Grmek, Prva medic. škola u Trogiru, Radovi međunar. simp. održanog prigodom proslave 700. obljetnice spomena prve ljekarne u Trogiru 27. X — 1. XI 1971. Zagreb 1973, str. 125—128.

[19] »Lettera del chiarissimo dottor Giacomo conte Mircovich al nobil signor Giovanni Luca Garagin concernente li carboni fossili ecc. del territorio di Sign«, Spalato, 30. settembre 1789, u Nuovo giornale d'Italia, tomo XXIX, str. 305—308 od 23. I 1789 (M. V. = 1790), u Naučnoj biblioteci u Zadru, rijetkosti, br. 470. — Grmek, Medicinski tečajevi, n. d., str. 382. Grmek donosi podatke o Mirkovićevu članku iz Nuovo giornale della scienza naturale, Udine 1809, str. 51.

Videći slabo stanje zdravstvenih radnika u Dalmaciji Mirković se 5. prosinca 1792. god. obraća pismenim podneskom reformatorima padovanskih studija u Veneciji. U svojoj »memoriji«, kako on naziva podnesak, Mirković iznosi naprije neukost većine dalmatinskih liječnika, koji dobivaju doktorsku diplomu u Padovi služeći se spomenutom povlasticom mletačke vlade. Oni narodu mjesto koristi nanose štetu, a jedini poticaj u radu im je zarada. Za stručne propuste nikome nisu odgovorni. On predlaže reformatorima da se u Splitu osnuje medicinsko-kirurška škola u kojoj bi se osposobljavali praktički liječnici i kirurzi. Split izabire zbog toga što leži u centru Dalmacije i lako je pristupačan, u Splitu se može lako naći podesna zgrada za školu, Split je dobro opskrbljen živežnim namirnicama, tu postoji sjemenište u kojem bi studenti mogli dobiti opće obrazovanje, jer se predaje književnost, filozofija i druge potrebne znanosti, u Splitu je dobro uređena vojna bolnica u kojoj bi studenti mogli vršiti praktičnu obuku.

Mirković predlaže i program nastave za liječnike, i za kirurge. Za prve predlaže poznavanje latinskog jezika zbog upotrebe klasične medicinske literature, koja je pisana na tom jeziku. Zatim anatomiju, fiziologiju, modernu kemiju, terapeutiku i materiju mediku. Za školski udžbenik preporuča »Conspectus medicinae« od Gregoryja iz Edinburga, a spominje također upotrebu djela suvremenog škotskog liječnika Johna Browna.[20] Druge predmete, kao povijest medicine, botaniku, higijenu, civilnu i sudsku medicinu, ne smatra neophodno potrebnim, jedno zbog troškova, a drugo što misli da se u predloženoj školi izobražavaju paktični liječnici, a ne profesori sveučilišta.

Što se tiče kandidata za kirurgiju, Mirković smatra da njima nije potrebno toliko znanje kao liječnicima. Od njih traži da imaju zdravo rasuđivanje, dobro pamćenje, odvažnost i sklonost za operativne zahvate. Oni bi učili skraćenu anatomiju, i to osteologiju, mišiće i krvne sudove. K tomu poznavanje kirurških bolesti i operativnu tehniku. Praktične vježbe bi izvodili na lješinama.

Poseban program nastave predviđa Mirković za seoske kirurge. Oni bi trebali poznavati pružanje pomoći aktualnim bolestima i u onim slučajevima gdje je potrebna hitna intervencija. Po njegovu mišljenju, u selima nema mnogo kroničnih bolesti i dovoljno bi bilo da seoski kirurzi znadu uzeti anamnezu i opisati stanje bolesnika kod eventualnih takvih bolesti da o tom mogu obavijestiti nadležnog liječnika koji bi preuzeo daljnju brigu o njima.

[20] Brown, engleski liječnik (1735—1778), tvorac medicinskog sistema o podražljivosti (stenija i astenija) poznatog pod imenom brownijalizam. Uživao je svojevremeno glas najvećeg medicinskog reformatora. Napisao je djelo »Elementa medicinae« (1778). Vidi Medic. encikl. sv. 2, str. 369, Zagreb 1953. — L. Thaller, Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika, Zagreb 1938, str. 76—77. — L. Glesinger, Medicina kroz vijekove, Zagreb 1954, str. 220. — V. Stanojević, Istorija medicine, Beograd — Zagreb 1953, str. 341.

Studenti bi vršili praktične vježbe u vojnoj bolnici u Splitu gdje on radi. Još kaže da će se doskora u Splitu otvoriti i civilna bolnica.[21]

Stručna nastava bi po Mirkovićevu prijedlogu trajala dvije do tri godine. Nastavnik bi bio samo jedan. Studentima medicine i kirurgije predavalo bi se na istom mjestu, ali odvojeno, prvima ujutro a drugima poslije podne. Za profesora škole, tj. za predavača i za voditelja praktičnih vježbi, predlaže sebe.[22] *Vidi prilog 1.*

Reformatori studija, kojima je Mirković predao svoju predstavku u Veneciji, zatražili su informacije o Mirkoviću i njegovim navodima od tadašnjeg generalnog providura Dalmacije i Albanije u Zadru Alvisa Marina, koji je na njihov upit odgovorio 13. siječnja 1793. god. Ujedno se pismeno obratio na splitskog kneza kapetana Ivana Franju Pizzamana, tražeći sa svoje strane mišljenje o Mirkoviću. Pizzamano je 23. veljače dao vrlo povoljno mišljenje o Mirkoviću, hvaleći ga kao vrsna liječnika, osobito dobra u obstetriciji. Potvrdio je Mirkovićeve navode o sjemeništu i vojnoj bolnici u Splitu, izražavajući mišljenje da bi ova mogla dobro poslužiti za praksu studentima.[23] Providur Marin je još jednom u dopisu, od 21. svibnja 1793, dao svoje mišljenje na postavljene upite reformatora. Marin hvali Mirkovića kao izvrsna liječnika. Dalje navodi da narod Dalmacije živi u bijedi i neznanju. Kaže da se zbog malog broja liječnika prima u službu svakog bez obzira na njegovu sposobnost. I on tvrdi da su većina liječnika Dalmacije neznalice, osim malog broja sposobnih i poznatih. On misli da bi broj liječnika trebalo saobraziti s prostranstvom pokrajine i s brojem njezina stanovništva. Navodeći prije spomenute podatke o broju liječnika (57) u Dalmaciji kaže da bi u budućnosti, kad se u Splitu otvori predložena medicinska škola, domaći liječnici mogli potpuno zamijeniti strane liječnike. I Marin misli da je splitska vojna bolnica prikladna za praktičnu obuku studenata, jer se u njoj liječe bolesni vojnici splitske posade koja ima 7 četa pješadije i k tomu konjicu, a liječe se i mornari s brodova, jer mornarica često navraća u Split.[24]

Ovaj koristan prijedlog dra Mirkovića nije ostvaren, iako je, po njegovim riječima, bio prihvaćen od reformatora studija. Uzrok tomu, veli Mirković, bile su teške prilike u koje je došla Republika, »kad se nije moglo govoriti o ničemu što ne spada u prvi plan«. Kako znamo, radilo se o izdisanju Republike, koja je doskora prestala postojati (1797).

[21] Mirković je vjerojatno mislio na bolnicu koju su u Splitu osnovala braća Ante, Frane i Petar Ergovac 1794. god. Vidi. o toj bolnici članak mg. pharm. Ante Katalinića u splitskoj novini Novo doba, br. 205 od 2. IX 1933. god. pod naslovom »Splitska porodica Ergovac«. On donosi da je ta bolnica osnovana 1787. god.

[22] HAZd, Spisi Goëss, sv. I/1, list 208—211.

[23] Isti spisi, list 212.

[24] Isti spisi, list 213—215.

III.

Mletačku Republiku u Dalmaciji zamijenila je prva austrijska vladavina (1797—1806). Mirkovića je ta promjena zatekla kao liječnika vojne bolnice u Splitu, odakle je iduće godine preselio u Trogir, kako smo naprijed spomenuli.[25]

Pošto se zdravstvene prilike u Dalmaciji nisu promijenile od vremena kad je on bio predao reformatorima studija svoju predstavku 1792. god. ponovno je samoinicijativno dne 4. travnja 1802. god. podastro tadašnjem dvorskom komesaru Dalmacije Franji Mariji di Carnea Steffaneo (1801—1802) tu istu predstavku u prijepisu. U popratnom pismu datiranom 24. ožujka 1802. god. Mirković iznosi sve pojedinosti u vezi s tim, kako smo naveli. Na koncu svog dopisa kaže Mirković da je Austrijska Monarhija mnogo veća država nego je bila Mletačka Republika i da je on spreman svoj prijedlog za osnivanje medicinske škole u Splitu proširiti i razraditi sve do osnivanja universe, ako se to bude smatralo potrebnim.[26]

Ali ni od toga podneska nije bilo ništa jer je Steffaneo mjesec dana nakon toga, tj. u svibnju 1802. god. bio premješten iz Dalmacije.[27]

IV.

Dvorska kancelarija u Beču je 8.lipnja 1802. god. imenovala za komesara Dalmacije grofa Petra Goëssa (1802—1804), prijašnjeg pomoćnika Steffaneova. Goëss je bio sposoban administrator koji je želio provesti reorganizaciju uprave u Dalmaciji i popraviti jadno stanje dalmatinskog zdravstva. Sigurno su mu bili poznati prethodni prijedlozi dra Mirkovića u tom pravcu. Zato se najprije obratio na njega i tražio njegovo mišljenje o stanju zdravstvene službe u Dalmaciji. Mirković svojim odgovorom od 3. kolovoza 1802. god. upoznaje Goëssa, odnosno c. k. dvorsku komisiju za Dalmaciju i Albaniju, o svojim dotadašnjim koracima za osnivanje medicinske škole u Dalmaciji 1792. i 1802. godine. Uz svoj odgovor prilaže i prijepis prijedloga podnesenog reformatorima Padovanskog sveučilišta u Veneciji, što je bio podnio i Goëssovou prethodniku Steffaneu.[28] *Vidi prilog 2.*

Goëss je preko spomenute dvorske komisije zatražio mišljenje i od tadašnjeg protomedika pokrajine dra Oracija Pinellija. Ovaj u svom odgovoru od 17. listopada 1802. god. piše komisiji da bi morao proputovati cijelu pokrajinu i na licu mjesta se uvjeriti o stanju zdravstvenih prilika, jer svako mjesto ima svoje specifičnosti. Iz nje-

[25] Isti spisi, list 67—68 i 73—77. — Isti spisi, sv. 1/3, list 806.
[26] Isti spisi, sv. 1/1, list 207.
[27] V. Maštrović, Razvoj sudstva u Dalmaciji. Radovi Instituta JAZU u Zadru, prilog svesku IV—V, Zadar 1959, str. 41.
[28] Vidi bilj. 26.

gova odgovora saznajemo da je komisija tražila podatke o trima stvarima i to: 1. Prikaz stanja medicine i kirurgije u pokrajini, 2. Prijedloge za uklanjanje manjkavosti i 3. Izvještaj o zraku, opskrbi vodom, bolnicama, grobljima itd. Pinelli se u svom odgovoru ograničio samo na neke nedostatke u gradu Zadru, kao što je izdavanje lijekova sa strane ljekarnika, na neukost babica, potrebu reforme bolnice, nečistoću gradskih ulica, na koje se baca smeće i prolijeva svaka nečistoća pod izgovorom da se radi o čistoj vodi, i na koncu na gradske siromahe koji dolaze u Zadar sa svih strana, smucaju se po gradu, kradu i šire zarazne bolesti, i predlaže da se oni vrate u mjesta pripadnosti, jer nema sredstava za njihovo zbrinjavanje.[29]

Nakon dobivenih informacija Goëss prelazi na ostvarenje svojih zamisli. Najprije je poduzeo mjere za otvaranje civilne bolnice u Zadru, koja do tada nije postojala. Naumio je da postojeću vojnu bolnicu pretvori u civilnu. Ali se morao brinuti i za njezino uzdržavanje. Sredstva je mislio pribaviti od prihoda brojnih zaklada, bratovština i hospitala koji su dohoci neracionalno trošeni. Kao prvi korak za postizanje toga cilja osnovao je »Komisiju za nadzor i sistematizaciju zadužbina« (luoghi pii), a 2. kolovoza 1803. god. izdao je pismena uputstva za rad te komisije.[30] Ali su njegova nastojanja naišla na velik otpor s raznih strana i nije ih uspio provesti. Jedina ustanova kojom je raspolagala državna vlast bio je Hospital sv. Marka u Zadru, osnovan u srednjem vijeku, koji su Mlečani 1420. god. prisvojili i podredili svojoj vlasti. Stoga Goëss 25. siječnja 1804. god, određuje da se prihodi tog hospitala uplaćuju u Centralnu blagajnu u Zadru za potrebe civilne bolnice. Od tih prihoda izuzima se 60 fiorina godišnje za plaću njegovu prioru Vicku Mediciju, koji je uživao i besplatan stan u zgradi hospitala. Uz to se izuzimalo još 4 fiorina mjesečno za uzdržavanje 4 siromaha koje je hospital tada uzdržavao, tj. po 1 fiorin mjesečno za svakoga. Sve ostalo išlo je u Centralnu blagajnu. [31] *Vidi prilog 3.*

Pretvaranje vojne u civilnu bolnicu Goëss je proveo u dva akta. Najprije je koncem 1803. god. u vojnoj bolnici otvorio ženski odjel. Od tada je bolnica nosila naziv civilno-vojna bolnica, jer je služila još uvijek za vojsku, a sada i za civilne osobe. Svojim pismom od 6. studenoga 1803. god. Goëss obavještava priora (direktora) vojno-civilne bolnice da je kralj odobrio otvaranje »ženske bolnice« (ospitale delle femine), tj. ženskog odjela koji je već otvoren i spojen s civilno-vojnom bolnicom. Ujedno mu javlja da je kralj povećao plaću od 20 na 30 fiorina mjesečno svakom od četvorice fratara koji su tada radili u bolnici.[32] *Vidi prilog 4.*

[29] HAZd, Spisi Goëss I/1, str. 224—226.

[30] Pisani, n. d., str. 101. — HAZd, Spisi Goëss, sv. I/2, list 557—562 »Istruzione per la commissione delegata alla sopraveglianza e sistemazione de'luoghi pii«.

[31] HAZd, Spisi Goëss, sv. I/3, list 756.

[32] HAZd, Spisi Goëss, sv. I/2, list 691.

Bili su to fratri reda sv. Ivana Božjeg, poznati pod imenom Fatebenefratelli (činitedobrobraćo) koji su na osnovu ugovora sklopljenog s mletačkom vladom 1742. god. preuzeli administrativno-medicinsku brigu u vojnoj bolnici u Zadru. Bila su stalno zaposlena 4 fratra i to prior, kirurg, ljekarnik i bolničar.[33]

Kralj je tražio detaljan izvještaj o udruživanju bolnice, posebno novootvorenog ženskog odjela, jer je htio da se bolnica uzdržava od vlastitih prihoda, bez opterećenja državne blagajne, osim za liječenje vojske. Dalje se kralj interesirao za poboljšice koje bi trebale učiniti u bolnici kao i za sredstva da se sve to ostvari.

U spomenutom pismu što ga je Goëss uputio prioru Hospitala sv. Marka 25. siječnja 1804. god. prvi put se spominje Opća bolnica u Zadru (ospitale publico degli ammalati), a ne više vojna niti vojno-civilna. Prema tome odgovara istini pisanje Bianchija da je vojna bolnica u Zadru pretvorena u civilnu bolnicu na prelasku 1803. u 1804. godinu.[34]

Goëss je tada vojnu bolnicu preselio i smjestio u bivši samostan sv. Nikole, gdje je ostala mnogo godina.

S otvaranjem civilne bolnice u Zadru bio je ostvaren samo dio Goëssova plana za poboljšanje zdravstvene službe u Dalmaciji. Dne 11. svibnja 1804. god obavještava on protomedika Pinellija da je kralj 7. travnja 1804. god u načelu odobrio Pinellijevu skicu o prijemu rodilja i neizlječivih bolesnika na teret opće bolnice. Goëss vraća tu skicu protomediku s tim da on za Dvorsku komisiju izradi opširan plan s naznakom potrebnog osoblja i troškova da se to izvede. Ujedno ga obavještava da će Komisija narediti kapetanu inženjeru Frani Zavoroviću (Zavoreo) da uz suradnju protomedika napravi troškovnik za pripojenje bolnici susjedne zgrade bratovštine sv. Roka, s njezinim vrtom, za otvaranje novog instituta, kako je to sam protomedik predložio 1. ožujka 1804. god. Iako nismo uspjeli naći Pinellijev prijedlog za proširenje bolnice, iz ovog se Goëssova akta jasno vidi da se to povećanje odnosilo na susjednu zgradu bratovštine.[35] *Vidi prilog 5.*

Kad su starješine spomenute bratovštine sv. Roka pristali da uz neku naknadu ustupe za opće potrebe zgradu svoje bratovštine, tj. bivšu crkvu sv. Roka i dva susjedna vrta, Goëss 11. srpnja 1804. god. nalaže inženjeru Zavoroviću da napravi troškovnik za ostvarenje plana protomedika Pinellija za otvaranje praktične MEDICINSKO-KIRURŠKE ŠKOLE. Goëss osim toga naređuje Zavoroviću da napravi plan za smještaj bolesnih žena u prostorije odvojene od bolnice, jer bi se u dvoranu koje one sada zauzimaju mogli smjestiti neizlječivi bolesnici. Troškovnik što prije predati komesaru Goëssu (. . . far

[33] R. Jelić, Značajan jubilej Opće bolnice u Zadru — povodom 150 godišnjice. Glas Zadra, br. 180/1954.

[34] Bianchi, n. d., str. 523. — Vidi i bilj 33.

[35] HAZd, Spisi Goëss, sv. 1/3, list 876.

eseguir col concorso del citato sigr. protomedico un fabisogno dei dispendi non approssimativi, ma reali per la riduzione dei due luoghi ideati all' erezione di una SCUOLA PRATICA DI MEDICINA E CHIRURGIA, oltre un terzo luogo per le donne inferme, le quali secondo il piano predetto, avrebbero ad essere separate dall' ospizio attuale).[36] *Vidi prilog 6.*

Iz navedenoga je posve jasno da je Goëss otvorio u Zadru civilnu bolnicu u dva akta tako što je koncem 1803. u tada postojećoj vojnoj bolnici najprije otvorio ženski odjel i time pretvorio tu vojnu bolnicu u civilno-vojnu, a zatim u siječnju iduće 1804. godine potpuno preselio vojnu bolnicu u bivši samostan sv. Nikole. Tako je prijašnja vojna bolnica, koja je na tome mjestu postojala još od konca XVI stoljeća, postala isključivo civilna. To je bila prva civilna bolnica u pravom smislu riječi u Zadru. Osim toga se vidi da je Goëss namjeravao, po prijedlogu protomedika Oracija Pinellija, povećati tu bolnicu na susjednu crkvu sv. Roka i dva njezina vrta i tu napraviti dvije prostorije za potrebe medicinsko-kirurške škole. Nacrte je trebao napraviti inž. Zavorović.

Ali ni Goëssove lijepe namjere nisu do kraja ostvarene. Bolnica je otvorena, ali nije proširena niti je otvorena medicinsko-kirurška škola. Goëss je već u srpnju 1804. god. bio prisiljen podnijeti ostavku na položaju civilnog komesara Dalmacije i napustiti Zadar.[37]

V.

Godine 1806. Dolmacija je ponovno promijenila vladavinu. Prvu austrijsku upravu naslijedila je francuska (1806—1813). Dalmacija je do konca 1809. god. bila pokrajina Kraljevine Italije s glavnim gradom Milanom, gdje je stolovao Napoleonov pastorak Eugen u svojstvu potkralja. Dalmacijom je upravljao generalni providur Vicko Dandolo, rodom Mlečanin, židovskog porijekla, ljekarnik po zanimanju. Inače veliki privrženik Napoleonov, čovjek vrlo kulturan, naprednih ideja. Od 1810. do 1813. Dalmacija je bila jedna od sedam pokrajina Ilirije s glavnim gradom Ljubljanom. Na čelu Dalmacije stajao je pokrajinski intendant.

Mirković nije ni sada ostao skrštenih ruku. I on je bio privrženik Napoleona, kako sam piše. Odmah po dolasku Francuza u Dalmaciju 1806. god. upućuje Mirković potkralju Italije Eugenu u Milano pismo u kojem najprije iznosi svoj životopis, teške materijalne prilike u kojima živi kao gradski fizik u Trogiru, svoju privrženost francuskoj vladavini, zbog čega je, veli on, gotovo izgubio glavu u nemirima u Splitu 1797. god. Navodi da ima oko 60 godina i da je fizički

[36] Isto, list 900.
[37] Maštrović, n. d., str. 42.

iznuren. Međutim se osjeća duševno jakim i sposobnim i kaže da je spreman preuzeti upravu neke bolnice ili nastavu u medicinsko-kirurškoj školi, ako se bude smatralo potrebnim da se takva škola otvori u Dalmaciji, o čemu je on svojevremeno podnašao prijedloge i planove studija bivšoj mletačkoj vladi i kasnijim austrijskim komesarima u Dalmaciji, što je bilo prihvaćeno i spremno da se ostvari.[38]

Mirkovićevu predstavku dvorska kancelarija iz Milana uputila je 22. srpnja 1806. generalnom providuru Dandolu u Zadar. Ovaj je preko načelnika javne nastave u Dalmaciji Benincase zatražio informacije o Mirkoviću od protomedika Dalmacije Pinellija i od upravitelja kolegija sv. Lazara u Trogiru Skakoča. Obojica su dali povoljno mišljenje.

Dandolo je 28. rujna 1806. god. osobno posjetio Trogir. Tom prilikom su ga predstavnici trogirske općine Ante Čipiko i Špiro Pajtoni zamolili da proširi Kolegij sv. Lazara, koji je tada u stvari bio samo neka vrst osnovne škole. Navedeni predstavnici općine molili su da se kolegij dopuni nastavnikom gramatike, nastavnicima filozofije, medicine i prava. Za profesora medicine predložili su dra Mirkovića, koji je želio da medicinska škola obuhvati sve grane medicine i kirurgije i da bude jedina u Dalmaciji. Dandolo je isti dan riješio molbu Trogirana. Mirkovića je imenovao profesorom medicinske škole, iako nije u cijelosti usvojio njegov prijedlog. Kolegij je započeo radom 5. studenoga 1806. Tu medicinsku školu je Dandolo ukinuo 17. veljače 1809. i Mirkovića razriješio dužnosti profesora.[39]

Dandolo je 5. studenoga 1806. otvorio u Zadru licej u zgradi bivšeg samostana sv. Krševana. U sastavu Liceja bila je, pored ostalog, i medicinska škola. Izgleda da je ona započela radom tek iduće 1807. godine. Osposobljavala je đake za niže kirurge, obstetičare i ljekarnike. Trajala je dvije, odnosno jednu godinu za ljekarnike. Poslije je nastava povećana, rok trajanja produživan sve do 1810. god., kad je Licej pretvoren u Centralnu školu. Medicinski tečaj je tada trajao pet godina, a osposobljavao je studente za liječnike i kirurge. Ljekarnici su učili četiri godine. To je bio u stvari medicinski fakultet, koji je završio jedan liječnik (Julije Pini iz Skradina) i dva ljekarnika (Mihovil Brčić i Kajetan Brizzi, oba iz Zadra). Zadarska centralna škola ukinuta je dekretom generalnog guvernera Ilirije 12. prosinca 1811. godine.

I u Šibeniku je postojao kraće vrijeme medicinski tečaj koji je Dandolo otvorio 24. listopada 1807. god.

[38] HAZd, Spisi gen. prov. V. Dandola za g. 1806, tit. IV, rub. 7, list 43—46. — Grmek, Medicinski tečajevi u Trogiru, n. d., str. 381—391. Tu Grmek spominje Mirkovićev podnesak potkralju Eugenu.

[39] Grmek, Medicinski tečajevi u Trogiru, n. d., str. 385—391. — Isti, Medicinske škole u Dalmaciji za vrijeme francuske vladavine 1806—1813, Zagreb 1958 (inauguralna disertacija).

O svim navedenim školama dovoljno je pisano i mi se nećemo upuštati u dalja razmatranja o njima, upućujući čitatelja na literaturu.[40]

Iz ovog prikaza i priložene dokumentacije vidi se da nastojanja za otvaranje medicinsko-kirurške škole u Dalmaciji datiraju od 1792. god. Inicijativu je dao dr Jakov Mirković-Žarković, koji je detaljno razradio plan rada takve škole i neumorno poticao mjerodavne upravljače da ga ostvare. Zasluga ima i protomedik Oracio Pinelli, vrijedan suradnik i savjetnik za medicinska pitanja komesara Goëssa i providura Dandola. I on je napravio plan za osnivanje takve škole u Zadru.

[40] Sva važnija literatura o medicinskim školama u Dalmaciji za vrijeme francuske vladavine je navedena, a ono što nije ovdje navedeno nalazi se u Grmekovim radnjama, osobito radnji Medicinsko-kirurška škola u Zadru 1806—1811. Rad, knj. 323, Zagreb 1961, bilj. 4, kao i u radnji istog pisca Medicinske škole u Dalmaciji za vrijeme francuske vladavine 1806—1813, Zagreb 1958 (inauguralna disertacija) cit.

I.

ILLMI. ed ECCOMI. SIGGRI. RIFORMATORI DELLO STUDIO DI PADOVA

Io Giacomo Mircovich medico Dalmata suddito e servo ossequiossimo di VV. EE. il quale in ventidue anni di esercizio pratico ò potuto far cognizione dello stato della medicina in Dalmazia, acceso del bene de'miei connazionali e bramoso di veder difusi (!) anche a benificio della mia patria i progressi utili, non già i fastosi dell'arte del guarire, mi fo lecito di alzar la mia voce a piedi di questo Eccmo. Magistrato, moderatore sapientissimo degli study, con quel tuono (!) libero, ch' é il tuono (!) della verità, sottoponendo a suoi riflessi la carigone dell' ignoranza del maggior numero dei Medici Dalmatini, e quale per mio devoto parere, potrebbe esser il mezzo di troncare l'avvanzamento per l'avvenire.

Che Ipocrate siasi doluto dell'ignoranza dei medici della sua età, non è punto da meravigliarsi, se l'arte in que'tempi era bombina. Desta bensi le maraviglie e fa comozione di cuore, che ai tempi presenti dopo tanto avvanzamento dello spirito umano in ogni ramo di sapere, e non meno in questo che riguarda la conservazione degli uomini, si molteplichi alla giornata in Dalmazia uno stuolo di sedicenti medici digiuni affatto non solamente delle scienze preliminari e ausiliatrici, ma pressimo dei piu essenziali principy della medicina. Qual mai può esserne la causa? Nessun altra che il privilegio de'Dalmatini di ottener la beretta dottorale in Padova senza l'obbligo di study antecendenti.

Essendo l'esercizio della medicina riguardato ivi da molti nel solo aspetto del lucro e non essendovi discipline precettive che circoscrivano l'arbitrio a sì fatta vocazione lucrativa, la facilità d'imparare a lato d'un medico qualunque alcune materiali nozioni, certi nomi di greca non intesa origine edelle formole misteriose di ricettare e molto più la già detta facilità di laurearsi, determina molti a questa vocazione in preferanza di qualsisia altra che sì di leggieri non procura guadagno, quando non si sa esercitarla perchè tutti possono esserne giudici. »Medicinae deesse peculiarem judicem, nonne humanarum rerum probatur oblivio!« Scrisse Cassiodoro nelle anotazioni al Codice di Giustiniano. E Ipocrate si lamentò che »soli medicinae nella poena in rebus publicis statuta est«.

Non è già che tutti i medici di Dalmazia siano di questa classe. Io parlo del maggior numero e mi appello alla testimonianza appunto de que'pochi medici dotti miei connazionali che meritano tutto il mio riguardo, e che io sottro dalla turba degli empirici. Non potrà esser mai altrimenti sino a che non sarà seriamente considerato non esservi focoltà in cui l'ignoranza sia più pericolosa e fatale quanto nell'esercizio della medicina, e sino a che non saranno stabilite anche per la Dalmazia quelle salutarissime discipline innanzi al dottorato, con le quali la sapienza di VV. EE. preparò a questa Serenissima Dominante e all'Italia un numero quanto minore, tanto più utile di medici.

Prendendo io norma appunto da quelle, sarei per umilmente proporre che siccome non sono admessi (!) al dottorato quegli Italiani, che non fecere quattro anni di studio in Padova, così vietato sia ai Dalmatini di tentare la troppo facile condiscendenza dei Sri. professori di Padova, se prima non avranno anche essi fatto un qualche corso di studio relativo. Non v'ha vocazione che non abbia i suoi tributi di servitù, non artista che non faccia il suo tirocinio. Perchè mai i soli medici Dalmati saranno dispensati di questi doveri! Ma la Dalmazia essendo povera di modi, onde pochi sono que'padri che mantener possano a spese proprie i figliuoli in Padova, e non potendosi imporre precetto di dare le istruzioni mediche per chichessia e voglia a que pochi medici Dalmati che ne sarebbero capaci, lo stabilimento d'una scuola publica (!) in quella provincia, pare assolutamente necessario, alla quale scuola avessero dover di accedere giornalmente i candidati della medicina. Quando sia così creduto

da questo Eccmo. Magistrato, ecco un piano di metodi e di discipline favorevole agli study, che io mi onoro di assogettare alle correzioni di VV. EE.

Avuto riguardo a que'giovani che vorrano iniziarsi nella scienza medica, ed a quei che vorran limitarsi alla sola chirurgia, vorrei che dei primi non ne fosse ammesso nessuno che fatto non avesse studio metodico di lettere umane e di filosofia razionale nelle scuole preliminari, o che almeno possessore non fosse della lingua latina, siccome quella ch'essendo la lingua delle scienze è troppo necessaria per intedere i medici classici. Esenti da questo dovere abilitarei i secondi a studiare la chirurgia, richiedendo in essi sopra tutto discernimento naturale e memoria, e attitudine alle operazioni chirurgiche e umana intrepidezza di spirito. Scelti pertanto tri primi i giovani capaci d'intendere lezioni in lingua latina, sarei di avviso che dovrebbesi prepararli alle instituzioni fisico mediche con un suscinto, ma completo corso di notomia (!) e con delle nozioni generali di chimica moderna. Quanto alla fisiologia che è la fisica del corpo umano vivente e sano, per mio riverente sentimento giovarebbe ad ogni riguardo l'insegnarlo unitamente alla patologia, che considera il corpo vivente malato, proponendosi per esemplare il »Conspectus medicinae« del Edimburghese Gregory. Meritando la recente dottrina medica dello Scozzese Brawn tutta la considerazione della repubblica medica, vorrei, che il professore scelto a dare le instituzioni mediche a miei connazionali, fosse del numero dei pochi, che studiano e meditiano profondamento e confrontano al letto dei malati questa nuova dottrina e in tutta la sua estesa e nelle signole sue parti. La terapeutica e la materia medica potrebbero chiedere il corso degli study medici.

Rimarebbero per verità molte altre parti di scienza medica utili a sapersi, quale sonò la storia della medicina, la botanica, la medicina civile, la forense, l'igiene e vary trattati sopra differenti argomenti non meno utili che dilettevoli. Ma non essendo del mio oggetto il proporre l'instituzione di una università e neppure di preparare alla mia patria dei medici eruditi per aspirare a cattedre, ma unicamente dei medici capaci di guarire le malattie che stanno entro la sfera del poter dell'arte, e non volendo discostarmi dal doveroso studio di portar il minore aggravio all'errario publico, mi circonscrivo a quella istruzione, che in tutti i sensi à affatto necessaria, e che parmi sufficente per preparare i giovani a praticare uno spedale con loro profitto. Per questo oggetto impotrtantissimo sarebbe necessaria cosa, che la scuola publica (!) fosse stabilita in una città che avesse uno spedale, il cui clinico fosse lo stesso professore, che diede le istituzioni teorico-pratiche, siccome quello che con più frutto d'ogni altro saprebbe applicare alla pratica le teorie relativamente alle da lui insegnate, ed alla capacità da lui già conosciuta de suoi allievi.

Per le istruzioni sin qui dette a me sembra, che un solo professore, e due, od al più tre anni di tempo bene distribuito, e assiduamente impiegato, sarebbero bastanti, dopo i quali i candidati si rendcerebbero degni del dottorato col privilegio accordato alla nazione dalla pietà pubblica. Quanto alla pratica da farsi posteriormente secondo le salutarissime prescrizioni del Magistrato ecmo. alla sanità, chi non vede che il fine della prescrizione sarebbe tanto superiormente adempiuto, quanto una pratica ragionata ha più di vantaggio sopra l'empirica, come ne ha il vedere una cosa di cui intendasi la cagione, sopra il vederla co'soli sensi esterni senza intelligenza di causa? Ognuno sa quanto sieno rapidi i progressi, e quanto chiare, e connesse l'idee, e quanto premanenti le impressioni delle cose imparate scientificamente, cioè per le loro cause.

Rapporto alla città da prescegliersi per l' instutizione della progettata scuola teorico-pratica, io sarei per asserire francamente non esserne un'altra più a propositio per incontrare gli oggetti pubblici e privati, quanto è la città di Spalato. È situata essa in centro della provincia, à un seminario in cui s'insegna e letteratura, e scienze, a cui concorrono giovani da ogni luogo della provincia medesima; à (!) il vantaggio sopra le altre che abbonda di viveri e a (!) miglior mercato; à (!) degli edifizy pubblici, uno de'quali potrebbe

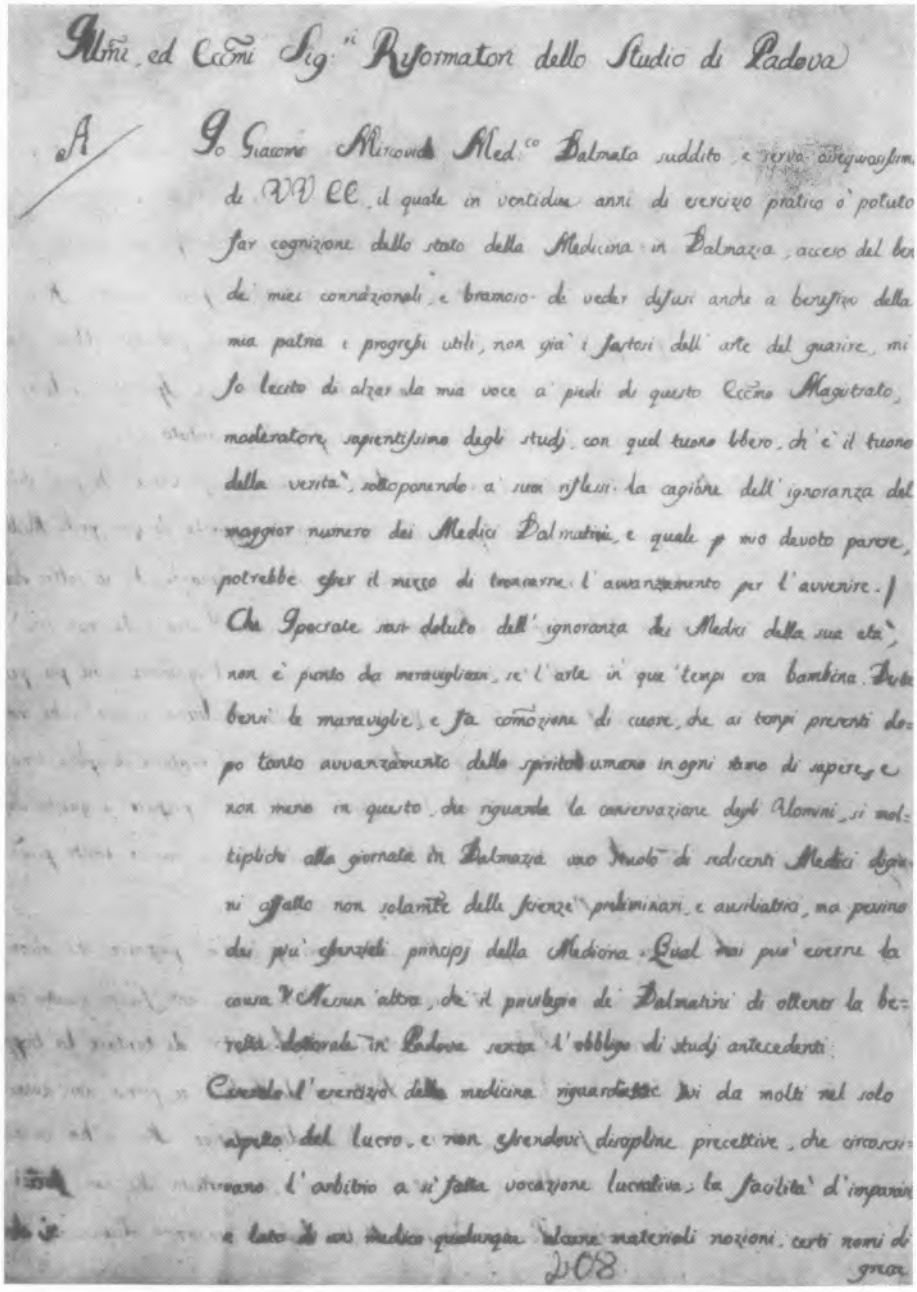

Illmi, ed Eccmi Sig.ri Riformatori dello Studio di Padova

A

Io Giacomo Mircovich Med.co Dalmata suddito, e servo ossequiosissimo di VV. EE. il quale in ventidue anni di esercizio pratico ò potuto far cognizione dello stato della Medicina in Dalmazia, acceso del ben de' miei connazionali, e bramoso di veder difusi anche a benefizio della mia patria i progressi utili, non già i fastosi dell'arte del guarire, mi fo lecito di alzar la mia voce a' piedi di questo Eccmo Magistrato, moderatore sapientissimo degli studj, con quel tuono libero, ch'è il tuono della verità, sottoponendo a' suoi riflessi la cagione dell'ignoranza del maggior numero dei Medici Dalmatini, e quale p mio devoto parere, potrebbe esser il mezzo di troncarne l'avvanzamento per l'avvenire.

Che Ipocrate sia doluto dell'ignoranza dei Medici della sua età, non è punto da meravigliarsi, se l'arte in que' tempi era bambina. Desta bensì le maraviglie, e fa comozione di cuore, che ai tempi presenti dopo tanto avvanzamento dello spirito umano in ogni ramo di sapere, e non meno in questo, che riguarda la conservazione degli Uomini, si moltiplichi alla giornata in Dalmazia uno stuolo di sedicenti Medici digiuni affatto non solamente delle scienze preliminari, e ausiliatrici, ma persino dei più essenziali principj della Medicina. Qual mai può esserne la causa? Nessun'altra, che il privilegio de' Dalmatini di ottener la beretta dottorale in Padova senza l'obbligo di studj antecedenti.

Essendo l'esercizio della medicina riguardato ivi da molti nel solo aspetto del lucro, e non essendovi discipline precettive, che circoscrivano l'arbitrio a sì fatta vocazione lucrativa, la facilità d'imparare a lato di un medico qualunque alcune materiali nozioni, certi nomi di

408

grece

Sl. 1. Prva stranica predstavke dra Jakova Mirkovića reformatorima studiji (1792)

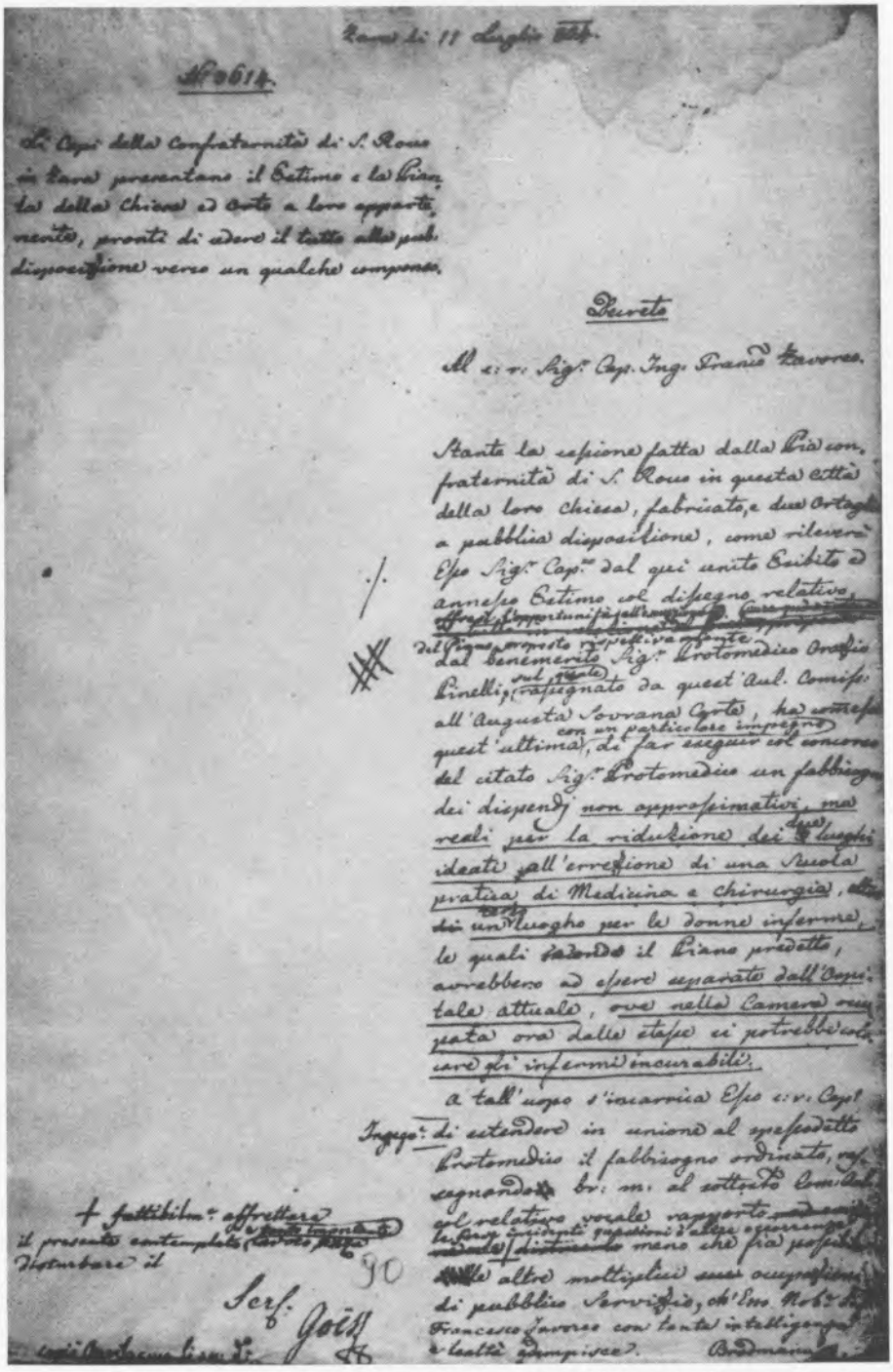

Sl. 2. Original Goëssove naredbe od 11. srpnja 1804. inž. Zavoroviću za adaptaciju prostorije za potrebe medicinsko-kirurške škole u Zadru na mjestu crkve i vrta bratovštine sv. Roka prema planu protomedika Oracija Pinellija

destinarsi ad uso della pubblica scuola senza toglier niente a nessuno; ed ha finalmente un pubblico spedal militare della sovana munificenza a me affidato e ne avrà tra poco un altro più grande a ricovero de'poveri, la cui erezione a spese della pietà d'una famiglia limosiniere dipende dagl'implorati assensi della sovranità del governo.

Venendo a giovani, che volessero, o dovessero limitirasi alla chirurgia, lo stesso professore, insegnando il dopo pranzo, lo stesso luogo destinato a scuola, e lo stesso spedale, servirebbero anche all'istruzione loro, pei quali potrebbero bastare una notomia (!) ristretta a ossi, e muscoli, e vasi, un corso d'instituzioni chirurgiche, alquante lezioni delle operazioni più ovie, e facili da eseguirsi sopra cadaveri, e la conoscenza delle malattie da operazioni di alta chirurgia. Avuto riguardo finalmente anche a que'giovani, che avessero od esercitar la chirurgia nelle compagne, parmi che a questi dovrebbesi insegnare sopra più un metodo semplicissimo per medicar le così dette malattie acute, e la maniera di rimediare agli accidenti violenti. Essendo rari nelle campagne i mali cronici, basterebbe, riguardo a questi, dar ai giovani chirurgi (!) delle cognizioni negative, e insegnar loro il metodo di darne relazioni estatte à medici. Giovarebbe in oltre istruirli sulle dosi del piccolo numero de'rimedy usuali interni, che sarebe loro lecito di prescrivere, e sugli effetti mortoferi, e i mezzi di rimediarvi.

Accolti che siano, e dalla sapienza di VV. EE. autorizzati questi miei divisamenti, ardisco di offrire la umilissima persona mia per dare inniziamento (!) a opera così salutare, e con lo sperimento di un trienio farne prova della sua utilità.

In un secolo in cui tutti gli study de'sovrani sono diretti alla conservazione perservazione de'sudditi loro, nel maggior numero dé quali sta'la base della forza e richezza degli stati, un progetto di facile esecuzione, che non esigge (!) nè molti uomini, ne molte spese, che non aggrava i miei connazionali, non pregiudica punto il loro privilegio, ma combina con la preservazione di esso la protezione della loro esistenza; un progetto, ch'è la copia del piano già preso e procettato con tanto frutto per l'Italia, un progetto finalmente, che mira a preservar sudditi al principato, non dispero che farà per meritarsi l'accoglimento e l'approvazione di questo Eccmo. Magistrato.

Grazie

Venezia 5 dicembre 1792.

PRESVIJETLA I PREUZVIŠENA GOSPODO REFORMATORI PADOVANSKOG SVEUČILIŠTA

Ja Jakov Mirković, liječnik, Dalmatinac, podanik i najodaniji sluga Vaših Uzvišenosti, koji se je u dvadeset i dvije godine praktičnog rada mogao upoznati sa stanjem medicine u Dalmaciji, potaknut ljubavlju prema svojim sunarodnjacima i u želji da vidim da se i na dobrobit moje domovine prošire korisna iako ne ona vrhunska dostignuća liječničkog umijeća, usuđujem se podignuti svoj glas i pred noge tog Uzvišenog Magistrata, premudrog upravljača studija, slobodno i istinito iznijeti na vašu ocjenu uzrok neznanja većeg broja dalmatinskih liječnika i način na koji bi se po mom skromnom mišljenju moglo u buduće spriječiti njegovo napredovanje. Nikako se ne treba čuditi što se Hipokrat tužio na neznanje liječnika svojeg vremena, jer je medicina u to doba bila u povojima. Pobuđuje međutim čuđenje i uznemiruje srce što se u današnje vrijeme, nakon tolikog napretka ljudskog duha u svim granama znanja, a ne manje u onoj koja se tiče održavanja ljudi, danomice u Dalmaciji umnožava četa nazovi liječnika koji ne samo da nemaju nikakva preliminarnog i pomoćnog znanja nego, što je najgore, ne znaju niti najbitnije

osnove medicine. Koji dakle može tomu biti uzrok? Nijedan drugi do li povlastica Dalmatinaca da se domognu doktorske kape u Padovi bez obaveze prethodnih studija. Pošto mnogi tamo gledaju na bavljenje medicinom samo sa stanovišta zarade, budući da nema propisanih odredaba koje ograničavaju slobodu u tako postignutom unosnom zvanju, lakoća da se uz bilo kojeg liječnika nauče neki stvarni pojmovi, izvjesna nerazumljiva imena grčkog podrijetla o misterioznim formulama propisivanja lijekova. a još više već spomenuta lakoća da se doktorira, opredjeljuje mnoge za to zvanje više nego za ijedno drugo koje ne donosi tako lako zaradu kad ga se ne zna obavljati, jer svi mogu prosuditi da »nehat za ljude dokazuje da medicini nedostaje poseban sudac«, kako je napisao Kasiodor u bilješkama Justinijanova zakonika (»Medicinae deesse peculiarem judicem nonne humanarum rerum probatur oblivio«). A Hipokrat se žalio da samo za medicinu nije propisana kazna u državnim zakonima (»Soli medicinae nella poena in rebus pubblicis statuta est«).

Nisu baš svi liječnici Dalmacije te vrste. Ja govorim o većem broju i pozivam se na svjedočanstvo upravo onih malobrojnih učenih liječnika mojih sunarodnjaka koji zaslužuju svako moje poštovanje, a koje ja izuzimam od mnoštva empiričara. Nikada neće biti drugačije dok se ozbiljno ne shvati da nema struke u kojoj je neznanje opasnije i pogubnije od medicine i dok i za Dalmaciju ne budu određeni oni vrlo korisni predmeti obrazovanja prije doktorata kojima je mudrost Vaših Uzvišenosti osposobila ovoj Prevedroj Vladarici i Italiji malen ali time korisniji broj liječnika.

Ravnajući se upravo prema tim disciplinama, ja bih ponizno predložio da, kako se ne dopušta doktoriranje onim Talijanima koji nisu svršili četiri godine studija u Padovi, da se isto tako zabrani i Dalmatincima da stavljaju na kušnju vrlo popustljivu susretljivost gospode padovanskih profesora, ako prije toga i oni ne prođu neki tečaj odgovarajućeg studija. Nema zvanja bez danka obaveza, nema stručnjaka bez šegrtovanja. Zašto bi samo dalmatinski liječnici bili pošteđeni od ovih obaveza! Ali pošto je Dalmacija oskudna u mogućnostima, malo je onih otaca koji mogu svoje sinove uzdržavati u Padovi o vlastitu trošku, a pošto se ne može narinuti propis da medicinsku nastavu vrši bilo tko od malog broja dalmatinskih liječnika koji bi za to bili sposobni, izgleda da je neophodno potrebito u toj pokrajini osnivanje jedne javne škole koju bi imali dužnost dnevno pohađati kandidati medicine. Ako tako misli i taj Uzvišeni Magistrat, evo jednog prikladna plana za metod i predmete studija koji imam čast podastrijeti Vašim Uzvišenostima na ispravak.

Imajući u vidu one mladiće koji bi se željeli izobraziti u medicinskom znanju i one koji bi se željeli ograničiti na samu kirurgiju, htio bih da od metodički studij književnosti i racionalne filozofije ili koji barem ne vlada onih prvih ne bude primljen nijedan koji nije u preliminarnoj školi svršio latinskim jezikom, jer je on kao jezik znanosti vrlo potreban za proučavanje klasičnih liječnika. One druge za studij kirurgije osposobio bih bez te obaveze; od njih bih naročito tražio prirodno rasuđivanje i pamćenje, sklonost ka kirurškim operacijama i ljudsku smjelost duha. Izabravši dakle među prvima mladiće sposobne da razumiju predavanja na latinskom jeziku, mišljenja sam da bi ih kratkim ali potpunim tečajem anatomije i općim poznavanjem moderne kemije trebalo osposobiti za fiziko-medicinsku obuku. Što se tiče fiziologije koja je fizika živog i zdravog čovječjeg tijela, nju bi po mom skromnom mišljenju svakako trebalo predavati zajedno s patologijom koja proučava živo bolesno tijelo. Za udžbenik preporučam »Conspectus medicinae« od Edinburžanina Gregorya. Najnovija medicinska nauka Škotlanđanina Browna zaslužuje svaku pažnju medicinskog svijeta. Želio bih da profesor koji će držati nastavu mojim sunarodnjacima bude izabran od malog broja onih koji studiraju i misle temeljito i uz bolesničku postelju se ogledavaju s novom naukom u cijeloj njezinoj opširnosti i u pojedinim njezinim dijelovima. Terapeutika i materia medica bi mogle zahtijevati tečaj medicinskog studija.

Preostali bi doista mnogi drugi dijelovi medicinske znanosti korisni da ih se upozna, kao što je povijest medicine, botanika, civilna i sudska medicina, higijena i razne rasprave o nekim temama koje su jednako korisne kao i zabavne. Ali kako mi nije cilj da predlažem osnivanje universe niti da pripremam svojoj domovini učene liječnike koji bi težili za katedrom, već jedino liječnike sposobne za liječenje bolesti koje se nalaze u djelokrugu mogućnosti struke, i jer neću da se udaljujem od dužnog nastojanja da pričinim što manje tereta državnoj blagajni, ograničujem se na obuku koja je u svakom pogledu stvarno potrebna i koja mi se čini dovoljnom da osposobi mladiće za uspješnu praksu u nekoj bolnici. Za taj najvažniji cilj trebalo bi javnu školu osnovati u nekom gradu koji ima bolnicu, koje bi liječnik bio profesor što bi vršio teoretsko-praktičnu nastavu, jer bi on s više uspjeha od ijednog drugog znao u praksi primijeniti teorije u skladu s onim što je naučavao, a prema sposobnosti svojih učenika koju je već upoznao.

Čini mi se da bi za navedenu obuku bio dovoljan samo jedan profesor, a dvije ili najviše tri godine dobro naspoređena vremena i ustrajna zalaganja dostajale bi da kandidati postanu dostojni doktorata uz povlasticu koju je naciji odobrila državna milost.

Što se prakse tiče, ona bi se poslije obavljala prema probitačnim propisima Uzvišenog Zdravstvenog Magistrata. Tko ne uviđa da bi svrha propisa bila utoliko bolje postignuta ukoliko obrazložena praksa bude imala prednost nad empiričnom, kao što ima prednost i promatranje neke stvari koje se postanak razumije nad promatranjem golim vanjskim osjetilima bez razumijevanja postanka? Svatko zna kako su brzi uspjesi, kako su jasne i povezane misli i kako su trajni dojmovi onih stvari koje se nauče znanstveno, tj. kauzalno.

Što se tiče grada koji bi trebalo izabrati za osnivanje projektirane teoretsko-praktične škole, ja otvoreno tvrdim da nema nijednog podesnijeg koji bi odgovarao javnim i privatnim svrhama nego je grad Split. On se nalazi u centru pokrajine, ima sjemenište u kojem se uči književnost i znanosti, u njega se lijevaju mladići iz svih mjesta iste pokrajine. Ima prednost nad drugim gradovima jer obiluje živežom i ima bolju tržnicu. Ima javnih zgrada od kojih bi se jedna mogla odrediti za javnu školu, a da se nikomu što ne oduzme. I na koncu ima vojnu bolnicu koju je državna velikodušnost meni povjerila. Doskora će imati i drugu, još veću, za sklonište siromaha, čije podizanje na trošak milosrđa jedne dobrotvorne obitelji zavisi o odobrenju vrhovne vlade, što se zatražilo.

U pogledu mladića koji bi htjeli ili bi se morali ograničiti na kirurgiju, isti profesor bi služio i za njihovu obuku, poučavajući poslije podne na istome mjestu određenu za školu i u istoj bolnici. Za njih bi bila dovoljna anatomija ograničena na kosti, mišiće i sudove, jedan tečaj kirurške nastave, nekoliko lekcija o uobičnijim operacijama koje se lako mogu izvesti na lešinama i poznavanje operativnih bolesti velike kirurgije. Uzimajući konačno u obzir i one mladiće koji bi trebali obavljati kiruršku službu u selima, izgleda mi da bi njih trebalo povrh toga podučiti u vrlo jednostavnoj metodi liječenja takozvanih akutnih bolesti i u načinu pružanja pomoći u slučajevima naprasnih nesretnih slučajeva. Pošto su u selima kronične bolesti rijetke, bilo bi s obzirom na njih dovoljno mlade kirurge upoznati s negativnostima i naučiti ih da podnose liječnicima točne izvještaje. Bilo bi ih osim toga korisno upoznati s malim brojem lijekova za unutrašnju upotrebu koji bi im se dozvolili propisivati kao i s njihovim djelovanjem. I konačno naučiti ih da raspoznaju domaće otrovne trave, njihovo smrtonosno djelovanje i način liječenja.

Ako budu prihvaćene i od mudrosti Vaših Uzvišenosti odobrene ove moje zamsili, usuđujem se za početak probitačnog poslovanja ponuditi moju skromnu osobu da bih nakon trogodišnjeg pokusa dao dokaz njegove korisnosti.

U vijeku kad su sva nastojanja vladara usmjerena na održavanje i čuvanje njihovih podanika, kojih brojnost čini osnovu snage i bogatstva država,

jedan lako izvodljiv projekt koji ne zahtijeva ni mnogo ljudi ni velikih troškova, koji ne opterećuje moje sunarodnjake, koji ništa ne škodi njihovoj povlastici, nego njezinim održavanjem udružuje zaštitu njihova postojanja; projekt koji je kopija već prihvaćenog i s velikim uspjehom propisanog za Italiju; projekt konačno koji teži za očuvanjem podanika kneževini — ne gubim nadu da ću kod Uzvišenog Magistrata zavrijediti prihvaćanje i odobrenje.

Hvala

Venecija, 5. prosinca 1792.

II.

ECCELSA CESAREA REGIA COMMISSIONE PER LA DALMAZIA ED ALBANIA

Venerando io sottoscritto l'onorevole incarico derivatomi de questa ecc. c. r. commissione di esporre in una MEMORIA qual è lo stato attuale della medicina in Dalmazia, pur troppo generalmente consciuto difettoso, e quale n'è la cagione, e quali ne sarebbero i mezzi per correggerlo, mi onoro di replicare per ubbidienza quel che spontaneamente rassegnai alla già ecc. commissione Steffaneo in un mio MEMORIALE datato li 24. marzo di quest'anno e presentato a devoto mio nome alle mani di esso ecc. commisario il giorno 4 aprile in Zara.

Preliminarmente feci sapere come sin dall'anno 1792 avevo umiliato una memoria nello stesso argomento al fù Magistrato dei sggri. riformatori dello studio di Padova in Venezia, come era stato da ésso foro benignemente accolta, e dietro le loro ricerche per informazione, lodata dal fù conte-capitano di Spalatro Pizzamano al fù prov. gen. Marini, e approvata dal generale stesso con due risposte a quel Magistrato colle quali soddisfacendo alle fattegli interroghe, pronunciò favorevole il suo voto sopra l'utilità del mio progetto; come secondo i metodi dell'ex republica veneta,accolto ch'era un progetto da alcuno dei magistrati sanitary, e ritrattane risposte favorevoli dalle autorità locali, per la pratica esecuzione non richiedevasi altro, se non la sanzione del supremo senato; e come questa non collidendo mai con la persuasione dei magistrati suddetti, il mio progetto e piano di study medici da istituirsi sarebbe stato certamente decretato dal giudice supremo-se affari eminenti di stato non avessero in quel tempo imposto silenzio ad ogni altro affare di sfera inferiore-.

Dopo queste notizie preliminari aggiunsi come conoscevo bene che quella memoria, modellata secondo l'ordine delle cose pubbliche in un aristocrazia, doveva essere piccola e imperfetta riguardo alla grandezza di una monarchia, ma che nondimeno comprendendo essa l'essenziale della cosa, la presentavo quale l'avevo immaginata e scritta allora che pensionario de quella repubblica ni trovavo nella sua capitale; e che quando fosse per essere umanamente accolta anche da chi rappresentava la maestà dell'augusto imperatore e re e fossemi ingiunto comando di addattarla all'idee, all'estensione de'piani ed altre forme di esecuzione degne di cesare, mi sarei onorato di ampliare il mio progetto anche sino all'instituzione di una universtità.

Rassegnati a notizia anche della presente ecc. aul. commissione questi aneddoti, siccome quelli che comprovano il bisogno già riconosciuto e che lodano i mezzi proposti per assicurar in avvenire miglioramento della medicina in Dalmazia, spero di soddisfare, almeno nella parte più importante, agli oggetti degni della filantropia dell' ecc. aul. commissario. riproducendo alle sapientissime sue considerazioni la memoria stessa, per dipendere poscia da ogni suo ulteriore comando.

Traù 3 agosto 1802. Giacomo Mircovich medico

UZVIŠENOJ c. k. KOMISIJI za DALMACIJU i ALBANIJU

Poštujući častan nalog c. k. komisije da u jednoj raspravi izložim stvarno stanje medicine u Dalmaciji, koje je kako je općenito poznato loše, i da navedem uzroke i načine da se popravi, ja niže potpisani imam čast da poslušno ponovim ono što sam svojevoljno podnio bivšoj uzvišenoj opunomoćenoj komisiji Steffaneo u jednom svom spomen-spisu pod datumom od 24. ožujka ove godine i predao u svoje odano ime na ruke uzv. komesara dne 4. travnja u Zadru.

Prethodno sam dao na znanje da sam već godine 1792. bivšem Magistratu gg. reformatora Padovanskog sveučilišta u Veneciji predao jednu raspravu koja je od onog foruma bila blagonaklono primljena i pohvaljena od bivšeg kneza-kapitana Splita Pizzamana u informaciji koju je on na njihov zahtjev dao bivšem gen. providuru Marinu i koja je bila odobrena od istog gen. providura Marina u dva odgovora Magistratu, u kojima on, odgovarajući na postavljena mu pitanja, daje povoljno mišljenje o korisnosti mojeg projekta; i da prema postupcima ex Mletačke Republike, kad je neki projekt bio prihvaćen od Zdrav. magistrata i kad je dobio povoljan odgovor lokalnih vlasti, za njegovo praktično izvršenje nije trebalo ništa drugo do odobrenje vrhovnog senata; i da bi vrhovni sudac bio sigurno naredio da se izvede moj prijedlog i plan za osnivanje medicinske škole — jer to odobrenje nije nikad bilo u suprotnosti s uvjerenjem magistrata — da važni državni poslovi u to vrijeme nisu nalagali obustavu svakog drugog posla od manjeg značenja.

Iza ovih prethodnih obavijesti, dodao sam da dobro znam da je moj prijedlog, napravljen u skladu s aristokratskom upravom, malen i nepotpun, s obzirom na veličinu monarhije, ali da on ipak sadrži bit stvari i da ga predajem onakva kakva sam ga zamislio i napisao onda kad sam se kao penzioner one republike nalazio u njezinu glavnom gradu; i da će mi — ako moj prijedlog bude ljudski prihvaćen od predstavnika veličanstva uzvišenog cara i kralja i ako mi bude naređeno da ga prilagodim idejama, proširenju planova i drugim oblicima izvršenja dostojnim cara — biti čast da ga nadopunim sve do osnivanja universe.

Dajući na znanje i sadašnjoj uzv. komisiji ove anegdote kao i one koje dokazuju već priznatu potrebu i hvale predloženi način da se u budućnosti osigura poboljšanje medicine u Dalmaciji, nadam se da sam, barem u najbitnijem dijelu, udovoljio namjerama dostojnim čovjekoljublja uzv. dvorskog komesara, podnašajući njegovoj premudroj ocjeni ponovno ovaj prijedlog, stavljajući se na dalje raspoloženje.

Trogir, 3. kolovoza 1802. Jakov Mirković, liječnik

III.

No. 3189

AL Sr. Co: VINCENZO MEDICI AMMINISTRATORE DELL'OSPEDALE DI S. MARCO a ZARA

Inerentemente a risultati di maturi ed esatti esami fatti sull' Ospedale detto di S. Marco, affidato all'amministrazione di Esso Sr. conte Vincenzo Medici, questa Aul. Coone. trova conveniente di prescrivere a norma futura del medesimo:

a. che, salvo l'ulteriore uso del primo Piano della rispettiva casa di ragione dell'anzidetto Ospedale, ora abitata dalla Famiglia di Esso Sr. Conte Amministratore, e salvo pure il godimento di fior. sessanta annui a titolo di gratificazione per l'amministrazione stessa, le rendite del rispettivo Pio-luogho abbiano d'intendersi da qui in poi devolute a provvedimento dell'*Ospedale Pubblico degli Ammalati esistente in questa Capitale;*

b. che perciò le rispettive rendite debbano da volta in volta che saranno percepite, versarsi nella c. r. Cassa Centrale, dalla quale il Pubblico Ospedale anzidetto viene mantenuto;

c. che debba da tre in tre mesi essere al Governo rassegnato un'esatto conte delle rendite stesse;

d. che intanto, colla base delle Specifiche con plausibile esatezza da Esso Sigr. Amministratore prodotte, siano da verificarsi gl'incanti per la locazione triennale delle rendite, spezialmente di beni-fondi di campagna appartenenti al Pio-luogho, osservando di previamente rassegnare in tempo al Governo le rispettive Polizze d'incanto, onde dipendere dalla governiale approvazione.

e. Le preaccennate Specifiche dei beni-fondi di ragione del Pio-luogho da Esso Sigr. conte Vincenzo Medici amministrato, dovranno pure essere unite al primo conto trimestrale, che a norma dell'artic. c verrà da Esso Sigr. Amministratore presentato alla governiali esami, e che dovrà comprendere il periodo dal 1. febbrajo sino al 1. di maggio dell'anno corr.

f. Rapporto a quattro Poveri, ora suffragati dal Pio-luogho, resta finalmente fissato, che quall'ora sieno veramente della classe de'Vergognosi, o degli Invalidi (quel che verrà convenientemente rilevato), possano continuare, durante la loro vita, a percepire un fiorino al mese per cadauno, dalle rendite suddette, osservando perciò di riportare queste Somministrazioni regolarmente in esito nelli semestrali conteggi, documetandole, a norma del buon'ordine, colle fedi di vita da rilasciarsi da'rispettivi RR. Curati.

Zara, li 25 Gennajo 1804. **Goëss**

G. GROFU VICKU MEDICIJU, UPRAVITELJU HOSPITALA SV. MARKA u ZADRU

U vezi provedenih zrelih i točnih izvida o hospitalu nazvanom Sv. Marko, koji je povjeren Vašoj upravi, g. grofe Vicko Medici, ova Dvorska komisija nalazi za zgodno da za buduće rukovođenje njime naredi:

a) da se prihodi dotične dobrotvorne ustanove od sada unaprijed imaju smatrati namijenjenima za uzdržavanje OPĆE BOLNICE za bolesnike koja postoji u ovom glavnom gradu, izuzevši dalju upotrebu prvog kata kuće koja je vlasništvo rečenog hospitala, gdje sada stanuje Vaša obitelj, g. grofe upravitelju, i izuzevši također šezdeset fiorina godišnje koje uživate uime nagrade za samo upravljanje;

b) da se zbog toga odnosni prihodi svaki put čim budu utjerani moraju uplatiti u c. k. Centralnu blagajnu, iz koje se spomenuta OPĆA BOLNICA uzdržava;

c) da svaka tri mjeseca vladi mora biti podastrt točan račun samih prihoda;

d) da se u međuvremenu, na temelju specifikacija, koje ćete Vi, g. upravitelju, vjerodostojnom točnošću podnijeti, izvrši dražba za davanje u trogodišnji zakup prihoda koji pripadaju dobrotvornoj ustanovi, naročito poljskih nepokretnih imanja, vodeći računa da vladi na vrijeme podnesete dražbene police, koje će ovisiti o vladinu odobrenju.

e) Naznačene specifikacije nepokretnih imanja vlasništva dobrotvorne ustanove, kojom Vi g. grofe Vicko Medici upravljate, moraju također biti priložene uz prvi tromjesečni obračun, koji ćete Vi g. upravitelju, u skladu s čl. c), vladi zbog provjere prikazati, a mora obuhvaćati period od 1. veljače sve do 1. svibnja tek. god.

f) Što se tiče četvorice siromaha koje sada dobrotvorna ustanova pomaže, ostaje konačno utvrđeno da oni mogu nastaviti doživotno primati svaki po jedan fiorin mjesečno od gore spomenutih prihoda, u koliko su oni zaista od

reda »sramežljivih« ili nemoćnih, što će se na zgodan način istražiti, ali pazeći da se ta podavanja redovito unose u izdatke tromjesečnih obračuna, potkrepljujući ih, reda radi, uvjerenjima da su još na životu, koja će izdavati odnosni velečasni župnici.

Zadar, 25. siječnja 1804. Goëss

No. 2954

IV.

AL MOLTO RIVERENDO PADRE PRIORE DELL' OSPEDALE CIVILE E MILITARE

a ZARA

DECRETO

Sopra le rispettive riverenti consulte del sottoscritto Aul. Coario, assentite pure dall' Ecca. Aula. Cancellaria d' Italia, Sua Maestà si è degnata di condiscendere all'approvazione di quanto venne fatto per l'Ospedale delle femine instituito ed interinalmente abbinato a questo Ospedale Civile e Militare, e così anche di accordare a quattro Rivdi. Chierici Ospitalieri un' aumento del loro assegno in ragione di fior. 10 al mese per ciascheduno...

Si compiace l' Aul. Coario. dietro la oggi pervenutagli lettera Presida. dell' Ecca. Aula. Cancellaria dda. 20 d'ottob. p. p. di renderne tosto inteso Esso Molto Rivdo. P. Priore di questa Clementissima Sovrana risoluzione a sua notizia e conforto, ed a quello pure degli altri RR. PP. Ospitalieri nell' esatto caritatevole ed indefesso adempimento delle benemerite loro cure a profitto dell' umanità e dello stato.

ALLA c. r. RAGIONATERIA GOVERN.

DECRETO

Nell' atto che si degnò Sua Maestà l'Augusto. nostro Sovrano di approvare per ora quanto venne fatto per l' Ospedale delle femine instituito ed abbinato all' Ospedale Civile e Militare di Zara, condiscese pure anche ad accordare a quattro Chierici Ospitalieri un'aumento del loro assegno in ragione di fior. 10 al mese per ciascheduno. Ha però ordinato conteporaneamente la prelodata Maestà Sua, che sia da quest' Aul. Coario. rassegnato un dettagliato rapporto sopra lo stato di quest' Ospedale, accenando

1 *mo.* A quanto ammontano le spese per il suo mantenimento, e particolarmente per la Sala nuovamente stabilita per le donne;

2*do.* Quali sono le sue rendite, ed

2 *do.* Quali sono le sue rendite, ed

3 *o.* In qual modo si potrebbe ottenere, che quest' Ospedale si mantenesse da se senz' altro aggravio, che quello necessario per il mantenimento de' Soldati infermi, che vi si ricevono, come anche

4 *o.* Quali migliramenti vi sarebbero da fare avuto riguardo al bisogno locale della Provincia ed alle forze de' fondi che possono essere ritrovati ed applicati a questo Instituto?

Avvanti d'accingersi all'esaurimento delle risposte su questi quesiti dettati dalla Paterna Sovrana Provvidenza, l' Aul. Coario. si rivolge alla ben conosciuta regolare ed attiva procedura di Essa c. r. Ragionateria govern. onde ottenere nel minor possibile periodo le dimonstrazioni occorenti sulli due primi punti, e li saggi suoi riflessi sulli due ultimi.

ALLA c. r. CASSA CENTRALE

(Zara)

DECRETO

Essendosi degnata Sua Maestà l'Augustissimo nostro Sovrano di accordare a' quattro Chierici Ospitalieri di quest' Ospedale Civile e Militare un aumento del loro assegno in ragione di fior. 10 al mese per ciascheduno, quest' Aula. Coone. ne rende intese Essa c. r. Cammera Centrale, onde, comminciando col mese corrente, sappia corrispondere ad ogn' uno de' Chierici suddetti, in vece de' sin' ora destinati 20. fior. una quota mensuale di fiorini trenta ad ogn' uno.

Zara, li 6 novemb. 1803. Goëss

VRLO POŠTOVANOM OCU PRIORU CIVILNE I VOJNE BOLNICE u ZADRU

DEKRET

Na odnosna smjerna traženja savjeta potpisanog dvorskog savjetnika, u suglasnosti s uzvišenom dvorskom kancelarijom Italije, Njegovo Veličanstvo se udostojilo udijeliti pristanak na ono što je učinjeno za žensku bolnicu koja je osnovana i privremeno spojena s ovom civilnom i vojnom bolnicom i odobriti također da se četvorici časnih svećenika-bolničara poveća njihova plaća za iznos od 10 fiorina mjesečno svakomu.

Dvorski komesar se raduje da vas, vrlo poštovani oče priore, prema danas prispjelom mu pismu od predsjednika Uzvišene Dvorske Kancelarije, od 20. prošlog studenoga, obavijesti o ovoj premilostivoj vladarevoj odluci, na znanje i podstrek vama kao i ostalim časnim ocima-bolničarima u točnom, dobrotvornom i neumornom vršenju vaših vrlo zaslužnih staranja na korist ljudi i države.

C. k. VLADINU RAČUNOVODSTVU

DEKRET

Aktom kojim se Njegovo Veličanstvo naš presvijetli vladar udostojio odobriti ono što je do sada učinjeno za žensku bolnicu osnovanu i spojenu s civilnom i vojnom bolnicom u Zadru umilostivio se također pristati na povećanje plaće četvorici svećenika-bolničara za iznos od 10 fiorina mjesečno svakomu. Ali je istovremeno Njegovo hvalevrijedno Veličanstvo naredilo da ovaj dvorski komesar dostavi potanki izvještaj o stanju ove bolnice navodeći:

1. koliko iznose troškovi za njezino uzdržavanje, a naročito za novootvorenu dvoranu za žene,
2. koliki su njezini prihodi,
3. na kakav način se može postići da se ova bolnica uzdržava sama bez ikakva opterećenja osim onog potrebitog za uzdržavanje bolesnih vojnika koji se primaju, kao i
4. kakve bi poboljšice trebalo učiniti s obzirom na lokalne potrebe pokrajine i mogućnost fondova koji se mogu naći i upotrijebiti za ovu ustanovu.

Prije nego dvorski komesar prione izvršenju odgovora na ova pitanja naređena od očinske vladarske providnosti obraća se dobro poznatom, redovnom i djelotvornom postupku Tog c. k. vladinog računovodstva da bi u što je moguće kraćem vremenu dobio potrebna obrazloženja za prve dvije točke i njegove razborite savjete za dvije posljednje.

C. k. CENTRALNOJ BLAGAJNI — Zadar

DEKRET

Budući da se Njegovo Preuzvišeno Veličanstvo naš Vladar udostojio odobriti četvorici svećenika-bolničara ove civilne i vojne bolnice povećanje njihove prinadležnosti u iznosu od 10 fiorina mjesečno svakomu, ova Dvorska Komisija obavještava Tu c. k. Centralnu Blagajnu da znade svakomu od spomenutih svećenika počevši s tekućim mjesecom isplatiti do sada određenih 20 fiorina iznos od 30 fiorina mjesečno svakomu.

Zadar, 6. studenoga 1803. Goëss

V.

Al Nob. Sr. Orazio Pinelli c. r. Protomedico a Zara.

Zara li 11. Maggio 1804.

La Sovrana Corte avendo adderito in massima coll' aulico suo rescritto delli 7. Aprile p. p. al rassegnato sbozzo del Piano di Esso Nobile Sr. Protomedico, sull'admissione a carico del Pubblico Ospitale dei Poveri incurabili e delle Partorienti che qui conpiegato si ritorna ad esso c. r. Sr. Protomedico, diviene la stessa per l'organo di quel l'aulica Commissione a commettere alla conosciuta sua esatezza di ellaborare un esteso formale Piano col carico d' indicare, e le Persone necessarie per realizzarlo, e le ultime risultanze delle spese, che fossero per occorrere al suo compimento, ed alla cura degl'Infermi rispettivi, riservandosi quest'Aul. Commissione, tosto quando li confrati di S. Rocco, a seconda della benemerita loro intenzione, presenteranno la spontanea relativa cessione di quella Chiesa e Scuola per il bene pubblico contemplato, d'incaricare il c. r. Sr. Capn. Ingegnere Zavoreo, col concorso appunto di Esso attivo Sr. Protomedico, a formare un dittagliato e reale fabbisogno dei dispendy richiesti per ridurre il presente stato della fabbrica di S. Rocco in quella solida forma che sara la più addattata all'interantissimo nuovo Instituto proposta dall' iluminato zelo di Esoo Sr. Protomedico in data 1. marzo p. p.

Goëss

Plemen. gosp. Oraziju Pinelliju c. k. protomediku u Zadru

Zadar, 11. svibnja 1804.

Vladarska kuća je dvorskim odgovorom od 7. prošlog travnja u načelu usvojila nacrt plana Tog plem. protomedika o prijemu neizlječivih siromaha i rodilja na teret Opće bolnice i ovdje priložen plan vraća Tom. c. k. protomediku; preko dvorske komisije ista naređuje da Vi s Vašom poznatom točnosti izradite opširan stvarni plan s nalogom da naznačite i osoblje koje je potrebno za njegovo ostvarenje kao i zadnje iznose troškova za njegovo dovršenje i za liječenje odnosnih bolesnika; ova dvorska komisija sebi pridržava pravo da — čim bratimi Sv. Roka, u vezi s njihovom velezaslužnom namjerom, podastru dobrovoljno ustupanje njihove crkve i škole za opće dobro, o čemu se radi — naredi c. k. kapetanu inženjeru Zavoreu da uz upravo aktivnu suradnju Tog protomedika, napravi potanki i stvarni predračun troškova potrebnih za pretvaranje sadašnjeg stanja zgrade Sv. Roka u takav solidan oblik koji će biti najpodesniji za vrlo interesantan novi zavod koji je dne 1. prošlog ožujka predložila mudra revnost Tog g. protomedika.

Goëss

VI.

No. 3614.

Li Capi della Confraternità di S. Rocco in Zara presentano il Estimo e la Pianta della chiesa ed orto a loro appartenente, pronti di cedere il tutto alla pub. disposizione verso un qualche compenso.

DECRETO

Al c. r. Sigr. Cap. Ing. Franco. Zavoreo.

Stante la cessione fatta dalla Pia confraternità di S. Rocco in questa città della loro chiesa, fabricato, e due ortaglie a pubblica disposizione, come rileverà Esso Sigr. Capno. dal qui unito esibito ed annesso Estimo col dissegno relativo, offresi l' opportunità all'esecuzione del Piano proposto rispettivamente dal benemerito Sigr. Protomedico Orazio Pinelli, sul quale rassegnato da quest' Aul. Comis. all' Augusta Sovrana Corte, ha commesso quest'ultima con un particolare impegno, di far eseguir col concorso del citato Sigr. Protomedico un fabisogno dei dispendÿ non approssimativi, ma reali per la riduzione dei due luoghi ideati all'erezione di una *Scuola pratica di Medicina e Chirurgia*, oltre un terzo luogho per le donne inferme, le quali secondo il Piano predetto, avrebbero ad essere separate dall'Ospitale attuale, ove nella Camera ocupata ora dalle stesse si potrebbe colocare gli infermi incurabili.

A tall'uopo s'incarica Esso c. r. Capo. Ingegne di estendere in unione al spessodetto Protomedico il fabbisogno ordinato, rassegnando br. m. al sottosto. Com. Aul. col relativo vocale rapporto le forse incidenti questioni o altre occorenze, onde fattibilmente affrettare il presente contemplato e tanto importante lavoro senza disturbare il meno che sia possibile altre molteplici occupazioni di pubblico servizio, ch'Esso Nob. Sigr. Francesco Zavoreo con tanta intelligenza e lealta adempisce.

Goëss

Starješine Bratovštine sv. Roka u Zadra podnose procjenu i nacrt crkve i vrta koji im pripadaju, spremni da sve ustupe za opću namjenu uz neku naknadu.

Zadar, 11. srpnja 1804.

DEKRET

C. k. KAPETANU INŽENJERU GOSP. FRANI ZAVOREO

Pošto je dobrotvorna Bratovština sv. Roka u ovom gradu stavila svoju crkvu, zgradu i dva povrtnjaka na opće raspolaganje, kao što će g. kapetan razabrati iz ovdje priložene, podnesene i priključene procjene s odgovarajućim nacrtom, pruža se prilika za izvršenje plana koji je za tu svrhu predložio zaslužni protomedik g. Orazio Pinelli. Kraljevski Uzvišeni Dvor je naredio Dvorskoj Komisiji, koja mu je plan podastrla, da se uz suradnju g. protomedika, učini troškovnik stvarnih, ne približnih troškova, za pretvaranje dvaju zamišljenih prostora u osnivanje jedne praktične MEDICINSKO-KIRURŠKE ŠKOLE, uz jednu treću prostoriju za bolesne žene koje, prema spomenutom planu, trebaju biti odvojene od sadašnje bolnice, a u sobu koju one sada zauzimaju mogli bi se smjestiti neizlječivi bolesnici.

U tu svrhu se naređuje tom c. k. kapetanu inženjeru da skupa sa spomenutim protomedikom proširí naručeni troškovnik i da ga kratkim postupkom preda potpisanom dvorskom komesaru uz odnosni usmeni izvještaj o mogućim uzgrednim pitanjima i drugim potrebama, da se tako po mogućnosti požuri ovaj promišljeni i vrlo važan posao, a da se što je moguće manje ometaju drugi mnogobrojni zadaci koje Vi, plemeniti gospodine Frane Zavoreo, s mnogo razumijevanja i odanosti vršite za opću službu.

Goëss

SOME ABORTIVE TENTATIVES IN FOUNDING MEDICAL SCHOOLS IN DALMATIA

S u m m a r y

The Croatian province Dalmatia went terribly down in course of four centuries of Venetian rule (1409—1797). This province was neglected in that period regarding the health service too. The Venetian authorities built no hospitals except those for the army. On a population of 256000 in 1793, there were 57 physicians or surgeons, all of them in the cities. More than a third of them were foreigners and most of them had a very poor general and professional education, due to the fact that this empoverished province could not pay good foreign physicians, and most of the Dalmatia born physicians used the famous privilege bestowed by the Venetian authorities, which enabled them to get a doctor diploma in Padua without regular studies. A certicate of two simple physicians, certifying the abilities of a candidate, was sufficient to go in for examination. Of course, these would-be physicians could exercise their profession in Dalmatia only.

These facts made think doctor Jakov Mirković, a patriotic nobleman and physician, native from the island of Vis in Dalmatia, who served in the Army hospital in Split, to propose in 1792 to the Riformatori dello studio di Padova the foundation of a Medical school in Split, in which physicians resp. surgeons could be educated. This scheme never was realized, due to the collapse of the Republic in 1797.

During the first Austrian rule in Dalmatia (1797—1806) doctor Mirković became the head to the physicians in the city of Trogir. He reiterates his scheme for the foundation of a Medical school to the Commissaire to the Court for Dalmatia in Zadar Francis Maria di Carnea-Steffaneo (1801—1802). This scheme also never was realized, due to the fact that this Commissaire a month later was ordered elsewhere and left Dalmatia.

Steffaneo was replaced by the new Commisaire to the Court for Dalmatia Count Peter Goëss (1802—1804), who well menaged the province and was eager to promote the health service. Upon a request of Goëss, doctor Mirković submitted him his former scheme, which already he had submitted to the Venitian authorities, resp. to Steffaneo. The protomedicus of Dalmatia doctor Orazio Pinelli also submitted to Goëss informations concerning the health service.

Now Goëss could act. As the whole province had not one single civil hospital, he decreed the Army hospital in Zadar to become a civil one. He opened in it a departement for the treatment of women. Soldiers also were still treated in this hospital. Following to this first step, Goëss institutes the new Army hospital in the former nun--monastery of St. Nicolas early in 1804. By these means Zadar got his civil hospital.

The scheme of Goëss was to use the incomes of the confraternities, hospices and other foundations which were a number in Zadar and Dalmatia, in order to promote and modernize the health service. For that purpose he appointed a Commission for the supervision and menagement of the foudations, which resulted abortive, as he met the resistance of those who disliked the change, Clergy and Corporations.

Goëss had further schemes for the modernization of the health service. Upon his request the protomedicus Pinelli made a scheme for the widening of the hospital on the neighbouring house of Confraternity of St. Rochus and its garden. In the so widened hospital a Medical school was to be instituted. As the menagers of the Confraternity agreed to give their house for public use, Goëss gave orders to the Army captain Frane Zavorović, an engineer to set up a expense scheme for this task. This happend in July, 11th 1804. Some days later Goëss was compelled to submit dismissals, so the institution of a Medical school in Dalmatia, this time in Zadar, resulted abortive.

This school was instituted in Zadar in 1806, as the by the time being French Proveditore Generale in Dalmatia Vincent Dandolo opened in Zadar a Lyceum for the education of Dalmatian youth in which, beside other, the medicine was taught, and one could obtain the title of lower surgeon, obstetrician and pharmacist. Every year the schooling was prolonged until in 1810 Lyceum was elevated to a Central school that corrisponded to a University educating physicians, surgeons and pharmacists. In 1806 Dandolo also instituted a Medical School in Trogir, and a medical course in the gymnasium of Šibenik. But all this was of a very short duration, the last to be abolished was the Central School in Zadar in 1811. So only two physicians and two pharmacists were educated in Zadar.